

Deák Ferenc ügyészi iratai

1824–1831

Deák Ferenc ügyészi iratai
1824–1831. Sajtó alá rendezte: *Molnár*
András. Zala megyei Levéltár,
 Zalaegerszeg, 1995. 210 o.

Nagy örömmel vettem kézbe és olvastam végig a „haza bölcse” ifjabbkori közszolgálati tevékenységének egy fontos részletére fényt derítő kiadványt. Több szempontból is hiánypótló munkát vehet kézbe az olvasó: forráskiadványként a kutató, tartalmát tekintve a művelt és érdeklődő olvasóközönség kap olyan anyagot, amelyből interpretáció nélkül ismereteket szerezhet a szorosan vett reformkor első éveinek jogtörténetéről.

Szeretném először is a publikáció forráskiadvány jellegét méltatni. A magyar történelem kútfői sorában a legkimagaslóbb jelentőségre emelkedettek általában hozzáférhetők nyomtatott alakban, sőt kritikai kiadásban is. A források nagyobbik hányada azonban mindmáig (s még jó hosszú ideig...) a levéltárak polcain porosodik. Levéltárba pedig csak néhány elszánt kutató merészkedik (vagy menekült: mint Bónis György és Degré Alajos, hogy csak a magyar jogtörténetírásnak az egyetemi katedráról 1957-ben eltávolított két géniuszt említsem), eltekintve a levéltáros kollégáktól, akik ott élnek életüket. Pedig a források hozzáférhetősége nélkül nem remélhető, hogy igaz és árnyalt képet alkothassunk magunknak a letűnt korok igazi valóságáról.

A jogtörténész lelke különösen is örül e szép kiadványnak. A jogtörténetírás számára ott a csábító (a könnyebbik) út: a jogfejlődés történetét, geneziséjét a törvényi jog olvasatából megírni. Ez az egyszerűbb, a kényelmesebb megoldás. Ráadásul ott az argumentum: első *decretum*aink megjelenésétől kezdve a legrangsabb jogforrásnak vitathatatlanul ez a törvényi jog számított. A valóság azonban más. A történeti alkotmány rendszerében élő és gondolkodó jogrend ugyanis min-

dig azt a jogot alkalmazta, amelyet a (helyi és országos) szokásjog, az ősi és minél régebbre visszatekintő gyakorlat alkalmazott, ezáltal igazolt és léteben fennmaradt. Az egyébként rendszerint „örökérvényűnek” szánt törvények általában csak az őket kibocsátó uralkodó életében nyertek alkalmazást. Halála után csak akkor, ha az adott törvényi rendelkezés megállt a „saját lábán”, tehát a praxis átvette. A gyakorlat persze hálásan tekintett a régi, veretes törvényekre és más jogforrásokra, hiszen mentől régibb volt a felhívott törvényhely, annál nagyobb tekintélye, súlya volt a bírósági ítéletnek. Ilyen „karriere” szert tett törvénycikk persze nem volt nagyon sok, bár számuk és jellegük nem volt behatárolt: a történeti alkotmány jogi logikája szerint bármely, egykor érvényesen megalkotott jogforrás, főleg törvény és törvényes szokás (a Deák által is sűrűn idézett Tripartitum például szoros jogforrástani értelemben sohasem emelkedett törvényerőre, „csak” jogkönyv maradt, tárgyi jogforrási minősége mégsem lehetett kérdéses) alkalmazható, amely az adott jogeset kapcsán, esetleg *per analogiam* megoldást nyújt. Nem csodálkozhatunk tehát azon, ha Zala vármegye büntető törvényszéke előtt maga Deák is előszeretettel hivatkozott az 1820-as években ilyen régi jogforrásokra, mint például Mátyás király 1486. évi VI. *decretum*ának a gyilkosokról rendelkező 51. vagy II. Ulászló 1492. évi I. törvényének 82., hasonló tárgyú cikkelyére. Megjegyzem, a kiadvány forrásszövegeit sajtó alá rendező Molnár András finom tapintatát jelzi, egyben történészi vénáját dicséri, (a)hogy a Deák által helytelenül idézett törvényhelyeket rendre kiigazítja. Ezt írja Deákról: „Később legendássá vált a *Corpus Juris*-ban való jártassága, korai irataiban azonban nála is kimutatható néhány pontatlanság.” (21. o.) Ehhez kapcsolódik a forrásközléseknél elkerülhetetlen kérdés: milyen konkrét alakban adjuk

vissza a szöveget? Molnár András itt is helyesen jár el: ragaszkodik a szöveghez (a fentebb említett érdemi pontatlanságokat lábjegyzetben oldja fel), de nem betűhív: a lehetséges mértékben alkalmazkodik a mai helyesírás szabályaihoz, ami annál inkább indokolt, mert „Deák sajátkezű irataiban is (túl a Deákra jellemző helyesírási jellegzetességeken) rendkívül sok az értelemzavaró helyesírási hiba és következtelenség.” (23. o.)

A Deák Ferenc ügyészi iratai 1824–1831 c. forráskiadvány a jogtörténet művelésének fáradságosabb, ám igazabb útjára irányítja a figyelmet. Hogy mi volt a jog, az valójában csakis a törvénykezés során derült ki, a bíraskodás tevékenységéből olvasható ki. Az volt a jog, amit alkalmaztak. Amit nem alkalmazott a praxis, az holt betű maradt. Az alkalmazott jog pedig leginkább a pertettek szövegeiből tárul elénk – ezt a valós világot, a jog kézzelfogható valóságát ajándékozza a kötet olvasójának. Hiszen hiába rendelték törvényeink, hogy az emberölés, a gyújtogatás, paráznaság stb. elkövetőit hóhér pallosára kell adni, ez csak posztulátum volt: a büntető jogszolgáltatás realitását a bíróságok tevékenysége teremtetten meg.

Szokás sommásan elítélni a rendi korok jogéletét, mint maradian, önkényesen és kegyetlenül ítélőt. S mit olvasunk a periratokban? Még híre-hamva sincs a polgári kor igényeit és garanciáit kifejező jogelvek konstituálásának (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, ártatlanság vélelme, védelemhez való jog stb.), ám Zala vármegye törvényszéke (a *sedria*) sorozatban menti fel (!) azokat a vádlottakat, akik ellen nincs egyértelmű bizonyíték. Jó tudnunk: ugyanekkor Németországban a tartományi törvények (a jogtudomány képviselőinek lelkes támogatásával) semmiképpen sem engedték szabadon a befogottakat, hanem különféle jogintézményeket (Instanzenbindung, Ungehorsamsstrafe, Sicherheitsmaßnahmen stb.) kreálva és azokra hivatkozva büntetéssel sújtották a gyanúsítottakat.

Európa ezen „leamaradott” szegletében szabadon bocsátották a csak gyanúba keveredett vádlottakat... Ez a jog valósága, ez a hiteles történelem! Ez az uralkodói akaratot tükröző törvényekből nem ismerhető meg, csakis az „életszagú” levéltári aktákból. Érdemes kézbe venni őket.

Még sok más érdekes és hasznos tudnivalóra is szert tesz a kötet olvasója. Megtudhatja mindenekelőtt, milyen tevékenységekre terjedt ki az „ügyész” szóval jelölt tiszt feladatköre. Legfeltűnőbb, hogy a fizetett ügyészek és alügyészek, sőt a tiszteletbeli alügyészek (mint Deák is) nemcsak a vád képviselőt látták el a hatóság, rendszerint a bíróság előtt, hanem nagyon gyakran a védelmet is (ez az ügyészeknél ma sem kizárt, de igen szűk körben érvényesül, mert a nagyszámú ügyvédség általában képes ellátni ezt a feladatot). A perbeli képviselő mellett általános törvényességi felügyeletet gyakoroltak a megye közgyűlésén, ellátták az adózó nép és az árvák jogainak törvényes képviselőt, jogainak védelmét és örködték a közerkölcsök felett. Ezt a sokrétű, felelős és fáradságos munkát végezte ellenszolgáltatás nélkül Deák is a címben jelzett időszakban. A Vörösmarty Mihálynak írt levelében olvasható, a kötet mottójával választott vallomása legalábbis megszívlelendő: „Igaz ugyan, hogy csak becsületbeli tiszt alügyész vagyok, de éppen a becsületért szégyenleném csupán csak nevét viselni hivatalomnak.”

A kötet külön értékeként említtem végül a Molnár András által írt tömör, rendkívül információgazdag bevezetőt, amelynek a korabeli büntető eljárást bemutató sorai önálló kis fejezetnek beillennek egy e tárgyban írt egyetemi jegyzetben. A hibátlanul szakszerű, pontos szóhasználat jellemezte és az eljárás minden lényeges pontját érintő munka jól használható az egyetemi oktatásban is. Egy „falat” jogtörténet ez a pazar kötet – jó étvágyat hozzá, nyájas olvasó!

Balogh Elemér